

Verbetering informatieoverdracht

PO/VO

Handreiking voor scholen

Verbetering informatieoverdracht PO/VO

Handreiking voor scholen

Opdrachtgever: PO-Raad, VO-Raad en AVS

Utrecht, januari 2011

© Oberon
Postbus 1423
3500 BK Utrecht
tel. 030-2306090
fax 030-2306080
e-mailadres: info@oberon.eu

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Ontwikkelingen op het gebied van de informatieoverdracht tussen scholen.....	5
	2.1 Achtergrond van de referentieniveaus	5
	2.2 De ontwikkeling van het Elektronisch Leerdossier (ELD)	7
3	Aanknopingspunten voor het verbeteren van de informatieoverdracht.....	9
	3.1 Bepaal gezamenlijk met welk doel de informatie gebruikt zal worden	9
	3.2 Spreek af wat voor wie (voor welke leerlingen) wordt overgedragen	11
	3.2 Spreek af hoe en door wie de informatie wordt overgedragen	13
	3.3 Schep voorwaarden om de informatie goed te kunnen gebruiken	16
4	Stappenplan	21

1 Inleiding

De roep om doorlopende leerlijnen tussen primair en voortgezet onderwijs wordt steeds sterker. De overstap van het primair naar voortgezet onderwijs zal voor leerlingen altijd een belangrijke ceremoniële waarde houden, maar voor de effectiviteit van het leerproces is het goed als de overstap van PO naar VO 'op de achtergrond' zo soepel mogelijk verloopt. Met dit doel zijn de PO-Raad, VO-Raad en AVS gezamenlijk het programma 'Effectief Schakelen' gestart.

Eén van de manieren om de overgang van PO naar VO te versoepelen, is het verbeteren van de informatieoverdracht tussen de verschillende scholen. VO-scholen kunnen zich dan goed op de hoogte stellen van talenten en belemmeringen van leerlingen en beschikken over de informatie die zij kunnen gebruiken om de leerling op de juiste manier te begeleiden.

Met deze handreiking – geschreven in opdracht van de PO Raad, VO Raad en AVS – hebben wij twee doelen:

- Ten eerste willen we scholen op de hoogte stellen van recente en aankomende ontwikkelingen rondom de informatieoverdracht.
- Ten tweede willen we scholen - vooruitlopend op deze ontwikkelingen - alvast aanknopingspunten bieden voor het verbeteren van de informatieoverdracht en het oplossen van knelpunten waarmee wellicht ook zij (of de scholen waarmee zij een informatieoverdrachtsrelatie hebben) te maken hebben.

Veel van de informatie in deze handreiking is verzameld in het kader van een onderzoek dat onderzoeks- en adviesbureau Oberon heeft gedaan in opdracht van de PO Raad, VO Raad en AVS. Hierbinnen vielen een documentenstudie, interviews met betrokkenen op scholen en onderwijskundig experts, en enkele groepsdiscussies over informatieoverdracht en de referentieniveaus. Een ander deel is afkomstig uit een studie in opdracht van het Ministerie van OCW naar de gegevensoverdracht in de praktijk in relatie tot het Elektronisch Leerdossier.

2 Ontwikkelingen op het gebied van de informatieoverdracht tussen scholen

In dit hoofdstuk gaan we in op een tweetal ontwikkelingen die in de toekomst (mogelijk) gevolgen zullen hebben op de gegevensoverdracht tussen scholen:

- De invoering van de Referentieniveaus Taal & Rekenen.
- De ontwikkeling van het Elektronisch Leerdossier (ELD).

Voor beide onderwerpen gaan we eerst in op de achtergrond, vervolgens op enkele zaken die nog moeten worden uitgekristalliseerd en ten slotte op de mogelijke gevolgen voor de informatieoverdracht tussen scholen.

2.1 Achtergrond van de referentieniveaus

Aanleiding: zorgen over het taal- en rekenniveau

In januari 2008 adviseerde de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen ('commissie Meijerink') voor de vakken Nederlands en rekenen referentieniveaus in te voeren. Aan dit pleidooi lagen verschillende redenen ten grondslag. Veel scholen in het voortgezet onderwijs signaleren tekorten in de kennis en vaardigheden van instromende leerlingen, met name op het gebied van rekenen-wiskunde, taalvaardigheid en leesvaardigheid. En tussen de 10 en 15% van de leerlingen heeft aan het eind van groep 8 een achterstand in taal en rekenen die varieert van een half jaar tot twee jaar.¹ Op hun beurt zou het voortgezet onderwijs (en ook het overige vervolgonderwijs) niet goed het niveau van rekenen en spellen van de instromende leerlingen onderhouden. Om deze problemen tegen te gaan bevatten de referentieniveaus "*relatief objectieve, breed herkenbare en gedragen inhouden voor de inrichting van het onderwijs over alle sectoren van het onderwijs heen*".

Vanaf 1 augustus 2010 moeten scholen bij de verzorging van het onderwijs voor taal en rekenen de referentieniveaus als uitgangspunt nemen. Met de referentieniveaus worden vier doelen beoogd:

1. de referentieniveaus dienen als hulpmiddel voor scholen om leerlingen op een **zo hoog mogelijk taal- en rekenniveau** af te leveren bij het vervolgonderwijs.²
2. de referentieniveaus dienen als hulpmiddel om scholen zicht te geven **op de plaats die** (een deel van) **hun onderwijs inneemt in de gehele keten of kolom van het taal- en rekenonderwijs**. Kennis en vaardigheden die in de "afleverende" onderwijssectoren verworven zijn, moeten in de "ontvangende" onderwijssectoren onderhouden en verdiept worden. Lacunes in de leerstof of juist dubblures, doordat verondersteld wordt dat iets al wel of niet zal zijn behandeld en geleerd, kunnen zo worden voorkomen (tweede doel).
3. de referentieniveaus dienen in de toekomst (op zijn vroegst vanaf 2014³) als hulpmiddel bij het **toezicht van de inspectie**. De resultaten worden dan meegewogen bij de beoordeling van de school.
4. de referentieniveaus dienen als hulpmiddel bij het op nationaal niveau volgen van de '**staat van het Nederlandse taal- en rekenonderwijs**'.

¹ www.besturenraad.nl; verplichte rekentoets voor scholieren

² Scholen die opbrengstgericht werken kunnen de referentieniveaus als hulpmiddel gebruiken om doelen te stellen, na te gaan in hoeverre deze doelen ook bereikt worden en indien nodig acties te ondernemen om het onderwijs bij te stellen.

³ Brief ministerie OCW 7 juli 2010, Invoering referentieniveaus taal en rekenen

Opbouw en inhoud van de referentieniveaus

De Expertgroep heeft voor een model gekozen waarbij op vier momenten in de schoolloopbaan van leerlingen referentiebeschrijvingen zijn opgesteld. Het eerste moment is aan het eind van de basisschool. Voor elk moment is een fundamenteel niveau geformuleerd (voor basisscholen 1F dat haalbaar wordt geacht voor 75% van de leerlingen) en een streefniveau (1S dat haalbaar wordt geacht voor op 50% van de basisschoolleerlingen). Door inspanningen van scholen en docenten zou het fundamenteel niveau in de toekomst voor 85% van de leerlingen haalbaar moeten zijn.⁴

De onderdelen taal en rekenen vallen elk uiteen in vier domeinen:

- Voor **rekenen** zijn dat: getallen, verhoudingen, meten en meetkunde, en verbanden.
- Voor **taal** zijn dat: mondelinge taalvaardigheid, lezen, schrijven, en begrippenlijst en taalverzorging

Deze domeinen vallen op hun beurt weer uiteen in onderdelen. Het domein 'mondelinge taalvaardigheid' valt bijvoorbeeld uiteen in gespreks-, luister- en spreekvaardigheid.

Het toetsen en overdragen van referentieniveaus

Hoewel de referentieniveaus taal en rekenen vanaf 1 augustus 2010 wettelijk van kracht zijn, is voor de implementatie op scholen nog een aantal jaren voorzien (vooralsnog geldt een termijn tot augustus 2014). De methoden, toetsen en leerlijnen zullen de komende jaren worden aangepast op de referentieniveaus. Uit een analyse van de Stichting Leerplanontwikkeling Nederland (SLO) blijkt dat de meeste taal- en rekenmethoden al goed aansluiten op de referentieniveaus en dat de verandering voor scholen in de praktijk dus gering zal zijn.⁵ Op het gebied van toetsing van de referentieniveaus is echter meer 'werk aan de winkel'. Om te bepalen waar leerlingen staan ten opzichte van de referentieniveaus moeten genormeerde toetsen worden ontwikkeld. Hierbij spelen de volgende discussies:

- Moet er een aparte toets referentieniveaus komen of worden de referentieniveaus verwerkt in de bestaande eindtoetsen (zoals de Cito-eindtoets)? Met de aankondiging van het kabinet in het regeerakkoord dat er een centrale eindtoets komt is de kans op de tweede optie groot. Indien gekozen wordt voor de mogelijkheid voor verschillende toetsen, is het de kunst deze toetsen onderling vergelijkbaar te maken. Het mag immers niet zo zijn dat de ene toets 'makkelijker' is dan de ander en dat het afnemen van verschillende toetsen bij dezelfde leerling op hetzelfde moment leidt tot andere conclusies over het beheersen van de referentieniveaus.
- Hoe kunnen de minder makkelijk toetsbare onderdelen van de referentieniveaus betrouwbaar worden getoetst? Voor onderdelen als leesvaardigheid en spelling is relatief eenvoudig en betrouwbaar vast te stellen hoeveel fouten leerlingen hebben gemaakt. Voor onderdelen als mondelinge taalbeheersing is de beoordeling tijdsintensief en hangt sterk af van de leerkracht. Onder onderwijskundig experts bestaat daarom de vrees dat niet alle onderdelen van de referentieniveaus zullen worden getoetst, waardoor de referentieniveaus in de praktijk zullen worden versmald.
- *Wanneer* in het basisonderwijs zal de toetsing plaatsvinden? Toetsen halverwege groep 8 vergroot de kans dat er een selecterende, en daarmee uitsluitende werking, van de referentieniveaus uit zal gaan. Dit terwijl het beheersen van referentieniveau 1F of 1S geen wettelijke voorwaarde voor toelating tot één van de brugklatypes van het voortgezet onderwijs zal zijn. Maar ook alternatieven, zoals het toetsen aan het eind van groep 8 of aan het begin van het voortgezet onderwijs, brengen risico's met zich mee. Leerlingen zouden aan het eind van groep 8 wellicht minder gemotiveerd zijn, terwijl toetsende resultaten van toetsen aan het begin van het

⁴ Expertgroep (2009) Een nadere beschouwing

⁵ Een overzicht van de onderzochte methoden is te vinden op de website www.leermiddelenplein.nl of in de brochure 'Referentieniveaus in taal en rekenmethodes'.

voortgezet onderwijs misschien teveel beïnvloed worden door een nieuwe (en dus nog niet bekende) omgeving voor de leerling.

- Op welk *detailniveau* moet informatie over de referentieniveaus worden overgedragen naar de vervolgschool? Op dit discussiepunt gaan we hieronder in.

Mogelijke gevolgen van de referentieniveaus voor de gegevensoverdracht tussen scholen

In de Wet op het primair onderwijs is opgenomen dat scholen over elke leerling een onderwijskundig rapport opstellen ten behoeve van het vervolgonderwijs. Met de invoering van de referentieniveaus Taal en Rekenen is hierbij vastgelegd dat de school van iedere leerling in het laatste leerjaar in het onderwijskundig rapport opneemt welk eindniveau de leerling heeft behaald ten opzichte van de referentieniveaus. Aanvullende eisen (mate van detaillering hierin) die hieraan gesteld zullen worden, moeten nog in de wet worden omschreven in een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB).

Naar verwachting zal hierbij een keuze gemaakt worden uit één van de drie onderstaande detailniveaus, die dan als wettelijk minimum zal gaan dienen.

Drie varianten van overdracht gegevens referentieniveau

Detailniveau 1:	Detailniveau 2:	Detailniveau 3:
Alleen totaalscore	Totaalscore + subscore	Totaalscore + subscore + score per onderdeel
Taal (1F/1S)	Taal:	Taal: Bijvoorbeeld voor Mondelinge taalvaardigheid:
	1) Mondelinge taalvaardigheid	a) Gespreksvaardigheid
	2) Leesvaardigheid	b) Luistervaardigheid
	3) Schrijfvaardigheid	c) Spreekvaardigheid
	4) Begrippen en taalverzorging	
Rekenen (1F/1S)	Rekenen:	Rekenen: Bijvoorbeeld voor Getallen:
	1) Getallen	a) Notatie, taal, betekenis
	2) Verhoudingen	b) In verband brengen
	3) Meten en meetkunde	c) Gebruik van getallen
	4) Verbanden	

De detailniveaus verschillen ieder in de bruikbaarheid voor de vervolgschool. Detailniveau 1 is erg grofmazig. Daarboven komt nog dat – indien de informatieoverdracht over de referentieniveaus zich beperkt tot een positiebepaling – niet duidelijk wordt op welke domeinen een leerling een *relatieve* achterstand heeft. Voor het vormgeven van doorgaande leerlijnen en het verzorgen van remediale hulp is het voor een VO-school van wezenlijk belang om te weten of een leerling bijvoorbeeld moeite heeft met spelling of spreken, hoewel begrijpend en technisch lezen ‘op niveau’ zijn. Het is dus zaak dat de overdracht van gegevens voldoende onderscheidend is. Detailniveau 3 daarentegen levert veel informatie op, maar het is de vraag of het niet leidt tot een ‘informatieoverload’ (een eenvoudige berekening maakt duidelijk dat er dan tientallen scores overgedragen moeten worden) die de bruikbaarheid voor het voortgezet onderwijs vermindert. Overdracht op niveau 2 lijkt daarom de gulden middenweg. Scholen kunnen op basis van die gegevens remediale hulp starten. VO-scholen die behoefte hebben aan meer gedetailleerde informatie zouden met basisscholen nadere afspraken kunnen maken over het aanleveren voor de gegevens op het derde detailniveau.

2.2 De ontwikkeling van het Elektronisch Leerdossier (ELD)

Een tweede ontwikkeling die in de toekomst gevolgen kan hebben voor de informatieoverdracht tussen scholen is de ontwikkeling van het Elektronisch Leerdossier (ELD). Hier gaan we kort op in.

Achtergrond van het ELD

Scholen houden de gegevens van hun leerlingen bij in een School Informatie Systeem (SIS). Naast administratieve gegevens houden scholen ook gegevens over de prestaties en bijzonderheden in het gedrag van leerlingen bij in het systeem. Deze gegevens zijn vaak relevant om over te dragen naar de vervolgschool op het moment dat de leerling de school verlaat. Om de overdracht van deze gegevens te vergemakkelijken, hebben SIS-aanbieders (verenigd in de Vereniging Digitaal OverdrachtsDossier) een digitaal overdrachtdossier ontwikkeld. Hun doel was om te komen tot één standaard zodat gegevens, simpel gezegd, uit het systeem van de oude school op de juiste plek in het systeem van de nieuwe school terecht komen. Dit maakt het mogelijk de gegevens uit het ene systeem te exporteren en in het VO weer te importeren. Omdat zij beiden het zelfde doel dienden⁶ heeft het ELD het stokje overgenomen van de Vereniging Digitaal OverdrachtsDossier. Om te benadrukken dat het ELD 'voor en door het onderwijs' is, is de verantwoordelijkheid voor het programma ELD vanaf 2010 in handen van VO-raad en PO-Raad gekomen.

Het doel van het ELD is het verbeteren van de informatieoverdracht tussen onderwijsinstellingen.

Uitgangspunt van het ELD is dat deze informatieoverdracht:

- eenduidiger en efficiënter kan worden voor scholen;
- transparanter kan worden voor leerlingen en ouders;
- technisch beter beveiligd kan worden.

Het ELD zorgt daarin voor een landelijke standaard gegevensset en voor de techniek waardoor scholen de gegevens via een beveiligde verbinding kunnen ontvangen en waarbij leerlingen en ouders inzage kunnen krijgen in de dossiers. Deze landelijke standaard wordt samengesteld samen met betrokkenen op scholen (De Semantische Raad) en bevat een (ruime) selectie van gegevens die vaak worden uitgewisseld tussen scholen. Scholen hoeven niet voor elke leerling alle gegevens uit de set over te dragen. Gegevens die niet in de standaard vallen, kunnen 'buiten het ELD om' worden overgedragen.

Welke gegevens mogen worden overgedragen met het persoonsgebonden nummer?

Het ELD werkt voor de uitwisseling met het persoonsgebonden nummer. Dit nummer mag echter uitsluitend worden gebruikt als hiermee een (andere) wettelijke plicht wordt gediend. Onlangs heeft de Tweede Kamer voorlopig ingestemd met een wetsvoorstel om het gebruik van het persoonsgebonden nummer bij de informatieoverdracht tussen scholen mogelijk (en zelfs verplicht) te maken. Voordat de Tweede Kamer definitief instemt met het voorstel willen zij in de wet laten vastleggen welke gegevens *mogen* worden overgedragen met het persoonsgebonden nummer, teneinde de privacy van leerlingen en ouders te beschermen.

Mogelijke gevolgen van ELD voor de gegevensoverdracht tussen scholen

Als de juridische drempels voor het ELD zijn geslecht, kunnen scholen informatie over leerlingen gemakkelijker en efficiënter overdragen aan de vervolgscholen. Een mogelijk gevolg - tenzij de wetgeving rond het gebruik van het persoonsgebonden nummer tot een wezenlijke inperking leidt - kan zijn dat basisscholen vooral méér informatie over hun leerlingen gaan overdragen. De vraag kan dan gesteld worden of dit een verbetering is voor de vervolgschool (en daarmee de leerling). Een knelpunt waar VO-scholen in de praktijk last van hebben is namelijk dat ze soms een grote hoeveelheid gegevens ontvangen, waarmee zij zich weinig raad weten en die soms zelfs afleiden van de kern van de zaak. Op het tegengaan van dergelijke knelpunten gaan wij in het volgende hoofdstuk in.

---

⁶ Zij het dat het ELD werkt aan een standaard voor de hele onderwijskolom, dus niet alleen voor PO-VO.

3 Aanknopingspunten voor het verbeteren van de informatieoverdracht

In het vorige hoofdstuk hebben we twee ontwikkelingen besproken die in de toekomst mogelijk gevolgen hebben voor de informatieoverdracht tussen scholen. Hierin hebben we laten zien dat er nog wel het één en ander moet worden uitgekristalliseerd voordat het zover is. Voor scholen zou dit echter geen reden moeten zijn om een afwachtende houding aan te nemen. Enkele knelpunten waarmee scholen momenteel al te maken hebben zijn namelijk (ook nu al) te verminderen. En de ontwikkelingen rond de referentieniveaus en het ELD zorgen er mogelijk voor dat het maken van afspraken zoals we in dit hoofdstuk bepleiten in de toekomst alleen nog maar belangrijker wordt.

Hier onder formuleren we een viertal aanknopingspunten voor de verbetering van informatieoverdracht tussen scholen:

- 1) Bepaal gezamenlijk met welk **doel** de informatie gebruikt zal worden.
- 2) Spreek af wat **voor welke leerlingen** wordt overgedragen.
- 3) Spreek af **hoe** en **door wie** de informatie moet worden overgedragen.
- 4) Schep voorwaarden om de informatie goed te kunnen **gebruiken**.

Deze aanknopingspunten helpen scholen om een overdracht te realiseren van informatie die zij ook daadwerkelijk *willen* en *goed kunnen* inpassen in hun onderwijs en begeleiding.

Per aanknopingspunt noemen we tevens een aantal praktijkvoorbeelden van regio's of scholen waar dit nu al op een goede wijze wordt toegepast.

3.1 Bepaal gezamenlijk met welk doel de informatie gebruikt zal worden

Scholen die de informatieoverdracht willen verbeteren, doen er verstandig aan na te denken welk doel men met de informatieoverdracht wil bereiken.

Informatie over leerprestaties die tussen scholen wordt uitgewisseld, kan grofweg voor vier doelen worden gebruikt:

1. *Selectie en plaatsing;*
2. *Toewijzen van zorg en begeleiding;*
3. *Opbrengstgericht werken;*
4. *Vormgeven van doorgaande leerlijn*

Nadenken over het doel van de informatieoverdracht is van belang omdat elk van de doelen andere eisen stelt aan het type en de gedetailleerdheid van de informatie. Voordat nader ingegaan wordt op de informatie die wenselijk is per doel, lichten we de vier doelen hieronder eerst kort toe.

Selectie en plaatsing

Alle scholen maken gebruik van leerlinggegevens om te bepalen of leerlingen op hun school plaatsbaar zijn, en zo ja welk brugklasniveau voor hen het meest geschikt is. Scholen maken hierbij gebruik van informatie over het cognitieve niveau van leerlingen, maar dikwijls ook van informatie over motivatie en leerhouding; door de basisschool meegewogen in het schooladvies. Nadat de leerling geplaatst is, kan de informatie uit het onderwijskundig rapport worden opgenomen in het dossier, maar hoeft het verder geen grote rol te spelen.

Toewijzen van zorg en begeleiding

Veel scholen vragen informatie op bij de vorige school over de zorg en begeleidingbehoefte van de leerling. VO-scholen gebruiken deze informatie om bij de start van het schooljaar de zorg en begeleiding die de leerling nodig heeft te kunnen bieden. Hierbij valt te denken aan faalangstraining en aanpassingen in verband met dyslexie. Deze informatie stelt de VO-school ook in staat om eventueel aanvullende bekostiging aan te vragen (in het geval van leerwegondersteunend onderwijs). Naast informatie over de begeleidingsbehoefte is er soms ook overdracht van handelingsplannen die in de vorige school effectief zijn gebleken en waarvan het mogelijk goed is om deze voort te zetten.

Opbrengstgericht werken

Scholen die informatie gebruiken voor opbrengstgericht werken maken dankbaar gebruik van het voorwerk van basisscholen. De VO-school weet al aan de start van de brugklas waar (relatieve) sterkten en zwakten van de leerling liggen (cognitief, maar ook bijvoorbeeld de valkuil van een matige werkhouding en huiswerkgedrag) en kan hierop het onderwijs aanpassen. Informatie over de ontwikkeling van de leerlingen kan vervolgens gebruikt worden om de eigen onderwijskwaliteit te meten en te verbeteren.

Het gebruik van informatie als nulmeting in het kader van opbrengstgericht werken is veel minder wijdverspreid, al zien we her en der in het land hoopgevende initiatieven. De meeste van deze initiatieven staan evenwel nog in de kinderschoenen. Het feit dat CITO momenteel werkt aan de aansluiting tussen het Leerling- en Onderwijsvolgsysteem (LOVS) in het PO en het Volg- en adviessysteem (VAS) in het VO kan hierbij als vliegwiel gaan dienen.

Doorgaande leerlijn

Bij gegevensoverdracht ten behoeve van de doorgaande leerlijn stemmen scholen onderling ook af over de lesstofinhoud. Dit stelt scholen in staat om – als uit de overgedragen informatie of uit de praktijk blijkt dat een deel van de leerlingen de stof onvoldoende in het PO heeft opgepikt – de lesstof te herhalen. Informatie over bijvoorbeeld de positie ten opzichte van de referentieniveaus dient hier als tussenmeting.

Informatieoverdracht per doel

De verschillende doelen stellen ieder andere eisen aan de hoeveelheid en detaillering van informatie. In onderstaand schema is dit weergegeven.

Doel van overdracht	Welke informatie is nodig	Informatie dient als:
1) Selectie en plaatsing	- Schooladvies - Tweede gegeven (bijv. Cito-eindtoets, LOVS, NIO). - Leerlingenkenmerken (motivatie, werkhouding, etc.)	- Selectie- en plaatsingsmiddel - Selectie- en plaatsingsmiddel - Selectie- en plaatsingsmiddel
2) Toewijzen van zorg en begeleiding	- Zorg- en begeleidingsbehoefte - Door het PO geboden zorg en begeleiding	- Behoeftebepaling - Bepalen van effectieve begeleiding
3) Opbrengstgericht werken	- LOVS-gegevens - Scores op referentieniveaus (per subdomein Taal & Rekenen) - Leerlingenkenmerken (motivatie, werkhouding, etc.)	- Nulmeting voor het VO - Nulmeting voor het VO - Mogelijk aanknopingspunt
4) Doorgaande leerlijnen	- LOVS-gegevens - Scores op referentieniveaus (per subdomein Taal & Rekenen) - Leerlingenkenmerken (motivatie, werkhouding, etc.) - Lesstofinhoud op het PO	- Tussenmeting - Tussenmeting - Mogelijk aanknopingspunt - Basis om op terug te kunnen vallen

3.2 Spreek af wat voor wie (voor welke leerlingen) wordt overgedragen

In de vorige paragraaf hebben we aangegeven dat de informatie die scholen aan elkaar verstrekken goed toegesneden moeten zijn op het doel dat de VO-school heeft met de informatie. Het maakt hierbij veel uit of de school de informatie wil gebruiken om een op maat gemaakt leertraject voor de leerling uit te stippelen, of dat de informatie 'slechts' gebruikt wordt om de leerling in een bepaalde klas te plaatsen en daaraan een mentor toe te wijzen. Een aandachtspunt hierbij is dat de aanlevering van informatie niet de 'capaciteit van de VO-school te boven moet gaan. Hierop gaan we in deze paragraaf in.

De leer- en begeleidinggegevens die tussen PO en VO scholen worden uitgewisseld, kunnen worden ingedeeld in onderstaande zes categorieën.⁷ Binnen deze zes categorieën valt een veelheid aan gegevens, waarvoor wij er, bij wijze van voorbeeld, voor elke categorie een aantal noemen.

Categorie	Enkele voorbeelden van gegevens
1) Cognitieve prestaties en capaciteiten	• Advies Voortgezet Onderwijs • Ontwikkelingsperspectief/ uitstroomprofiel • Tweede gegeven (Cito-eindtoets, LOVS, NIO) • Positie ten opzichte van de referentieniveaus Taal & Rekenen
2) Onderwijshistorie	• Schoolloopbaan PO/S(B)O (vertraagd/versneld) • Schoolwisselingen • Verzuim
3) Sociaal-emotionele ontwikkeling	• Resultaten persoonlijkheidsvragenlijst/gedragsbeoordelingslijst • Gedragsbeoordeling door leerkracht
4) Beperkingen, behandeling en begeleiding	• Belemmering in relatie tot onderwijsprestaties en -deelname • Gediagnosticeerde beperking in relatie tot onderwijsprestaties en -deelname
5) Gedrag en houding	• Leermotivatie • Werkhouding • Gedrag in de klas
6) Achtergrondkenmerken	• Gezinssamenstelling / thuissituatie • Talenten en interesses van leerling • Ingrijpende gebeurtenissen in relatie tot prestaties/gedrag

Behoeftte aan uniformiteit op lokaal of regionaal niveau

Uit ons onderzoek blijkt dat VO-scholen niet zozeer op grote schaal informatie missen in de gegevens die zij vanuit het PO ontvangen, maar dat voor hen de diversiteit van gegevens een belemmering is. Het feit dat veel VO-scholen in de praktijk te maken hebben met een groot aantal 'toeleverende' PO-scholen maakt dat zij vooral behoefte hebben aan uniformiteit in de gegevensoverdracht. Doordat er in diverse regio's praktijken gegroeid zijn die goed aansluiten op de behoeften van scholen in de regio is het een utopie om uniformiteit op landelijk niveau op te leggen. Veel kansrijker is het om initiatieven aan te wakkeren om de praktijken van bepaalde regio's te verbreden en/of de ze te ontwikkelen in gebieden waar deze nog ontbreken.

⁷ Deze categorisering en de onderliggende gegevensset is tot stand gekomen op grond van een inhoudsanalyse van een groot aantal onderwijskundige rapporten die (op papier of digitaal) worden over gedragen in diverse gemeenten en regio's in Nederland. Waar nodig is deze overkoepelende 'gegevensset' aangevuld op basis van de gegevensset van het Elektronisch Leerdossier (zie ook www.lerendoorgeven.nl). Tenslotte heeft een aanvulling en toetsing plaatsgevonden door betrokkenen in het PO en VO in een daarvoor door Oberon georganiseerde bijeenkomst, een door de PO-Raad, VO-Raad en AVS georganiseerde Ronde Tafelbijeenkomst, een tweetal door de PO-Raad/WEC-Raad georganiseerde Ronde Tafelbijeenkomsten over de referentieniveaus en het verslag van drie andere Ronde Tafelbijeenkomsten georganiseerd door de PO-Raad.

De ontwikkeling van het Elektronisch Leerdossier (ELD) zal naar verwachting bijdragen aan het vergroten van de uniformiteit van gegevensoverdracht, maar veel zal nog afhangen van de invulling die scholen hier zelf aan geven. Scholen moeten immers zelf nog bepalen welke informatie voor welke leerling relevant is om over te dragen aan de vervolgschool.⁸ De regio of (grote) gemeente is een goede en werkbaar schaal om afspraken te maken over de gegevens die tussen scholen zullen worden uitgewisseld. In veel grote steden en in regionaal verband zijn dit soort goede voorbeelden al te vinden. Vaak zijn daarbij afspraken over 'overdrachtsformats' gekoppeld aan het gelijkschakelen van aanmeldmomenten voor VO-scholen in de regio. Voor het coördineren van dergelijke 'POVO-procedures'⁹ wordt vaak een lokale werkgroep opgericht, ondersteund vanuit de schoolbesturen in een bepaalde regio en/of de gemeente(n). Gemeenten en regio's waar dergelijke afspraken niet bestaan, hoeven dus niet 'het wiel op nieuw uit te vinden', maar kunnen putten uit de ervaringen die hiermee elders in het land zijn opgedaan.

Voorne Putten Rozenburg: één gegevensset voor alle leerlingen in groep 8

Binnen de regio Voorne Putten Rozenburg wordt gewerkt met één basis gegevensset wanneer leerlingen overstappen van het PO naar het VO. Het gaat om een Cito-eindtoets of het Drempelonderzoek, het intelligentieniveau (op basis van NIO-test) en gegevens over het sociaal-emotioneel functioneren (Junior Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst). De uitkomsten van de NIO-toets en de Junior Nederlandse PersoonlijkheidsvragenlijstSVL zijn een waardevolle aanvullende bron van informatie die PO-docenten gebruiken bij het formuleren van het schooladvies. Tevens bieden ze ouders inzicht in de capaciteiten van hun kinderen.

Regio Weert: Digitaal Overdrachtdossier

Leerlingdossiers tussen het primair en voortgezet onderwijs worden in de regio Weert digitaal overgedragen. Het dossier bevat een adaptief element, waar leerkrachten, indien van toepassing of indien beschikbaar, gegevens over leerstoornissen, IQ en motivatie toe kunnen voegen.

In de toekomst wil men, mede met het oog op de invoering van het ELD, toe naar overdrachtsysteem volgens een tweetrapsmodel. De standaardinhoud van het ELD dient daarbij als basis, die op grond van de informatiebehoefte in de regio kan worden aangevuld. Een dergelijk systeem zou zowel een landelijke als regionale component omvatten. Het voordeel van een dergelijk systeem is dat regio's hun eigen wensen in het overdrachtdossier kunnen verwezenlijken en tevens ervoor zorgen dat gegevens buiten de regio ingezien

Welke informatie is voor welke leerling relevant?

Hoewel een deel van de leerkrachten in het PO - vanuit hun betrokkenheid bij de leerlingen – vindt dat hun leerlingen met een 'schone lei' moeten kunnen beginnen in het VO, komt het tegenovergestelde ook voor: leerkrachten die –vanuit diezelfde betrokkenheid bij de leerlingen – een zo compleet en gedetailleerd mogelijk dossier van elke leerling samenstellen. Helaas blijkt dit laatste in de praktijk voor het VO dikwijls averechts te werken: belangrijke en voor het VO zeer bruikbare informatie raakt ondergesneeuwd en wordt daardoor niet opgepikt. Voor het PO zorgt dit (om begrijpelijke redenen) voor frustratie; ondanks de hoeveelheid tijd en energie die er door de leerkracht is gestoken in het samenstellen van een volledig overdrachtdossier, wordt er in het VO nauwelijks iets mee gedaan. De vraag die scholen moeten stellen is dan ook *Welke gegevens zijn relevant, voor welk type leerling?*

⁸ Het ELD voorziet in een gemeenschappelijke 'taal' en infrastructuur waardoor gegevens die een basisschool vanuit het schoolinformatiesysteem wil overdragen aan de vervolgschool ook (op een veilige en transparante manier) op de juiste plek in het schoolinformatiesysteem van de vervolgschool terecht komt. Zie voor meer informatie: <http://www.lerendoorgeven.nl>

⁹ Soms worden andere termen gehanteerd, zoals BOVO-procedures (basisonderwijs – voortgezet onderwijs)

Leerlingen verschillen onderling in de mate waarin zij ondersteuning en begeleiding behoeven. Een logisch gevolg daarvan is dat de hoeveelheid en het type gegevens, dat de VO-school per leerling nodig heeft, verschilt. Een algemeen uitgangspunt is dat **alleen die gegevens** worden overgedragen die **actueel** zijn en die **relevant** zijn in relatie tot de onderwijsprestaties en –deelname van leerlingen. Voor leerlingen zonder een bijzondere ondersteuningsbehoefte zijn dat o.a. gegevens die inzicht bieden in de capaciteiten en eerdere leerprestaties van leerlingen (categorie 1 van schema 9). Maar ook gegevens die nauw samenhangen met de leerprestaties van leerlingen, zoals de motivatie en werkhouding van leerlingen kunnen belangrijk zijn (categorie 5). Voor leerlingen die naar verwachting meer dan gemiddelde zorg en begeleiding behoeven is het wenselijk om over aanvullende gegevens te beschikken. Dit kunnen leerlingen zijn die reeds in het basisonderwijs bijzondere ondersteuning of begeleiding ontvingen en/of bij wie beperkingen in relatie tot onderwijsprestaties of gedrag zijn gediagnosticeerd (categorie 4). Om de zorg/begeleiding voor deze leerlingen te kunnen continueren, is het van belang informatie over de begeleidingsbehoefte van leerlingen over te dragen.

Verder strekt het tot de aanbeveling om ook belemmeringen van leerlingen die (nog) niet feitelijk zijn vastgesteld over te dragen.¹⁰ Het gaat dan bijvoorbeeld om het *vermoeden* van dyslexie of gedragsstoornissen. In de praktijk zijn niet alle vermoedens van beperkingen bij leerlingen door basisscholen onderzocht. Door dit vermoeden over te dragen aan het VO, kan hier beter op ingespeeld worden. Wel moet dan duidelijk worden vermeld dat het om een niet-gediagnosticeerd vermoeden gaat dat nog nader onderzocht zal moeten worden.

Tot slot zal het antwoord op de vraag of gegevens relevant zijn ook afhangen van het doel dat men als school met de informatieoverdracht heeft. Zoals in 3.1 is genoemd, vraagt het realiseren van doorlopende leerlijnen doorgaans om meer en andere informatie dan het selecteren en plaatsen van leerlingen.

3.2 Spreek af hoe en door wie de informatie wordt overgedragen

Ook afspraken over **de manier waarop** de gegevens tot de VO-school komen kunnen bijdragen aan verbetering van de informatieoverdracht. Het gaat dan om de vraag op welke manier de gegevens worden overgedragen en de vraag wie voor de aanlevering de verantwoordelijk is.

Op welke wijze zou de informatie moeten worden overgedragen?

Informatie over leerlingen kan 'koud' of 'warm' worden overgedragen. Als we het hebben over koude overdracht doelen we op overdracht van leer- en begeleidingsgegevens via het onderwijskundig rapport (op papier of digitaal). Warme overdracht vindt mondeling plaats tussen een betrokkene op het PO (doorgaans de leerkracht van groep 8) en een betrokkene op het VO (bijvoorbeeld een brugklascoördinator, zorgcoördinator of mentor).

---

¹⁰ Hier over bestaat in het onderwijsveld echter de nodige discussie. Een deel van de betrokkenen uit het VO merkt op dat leerkrachten hiervoor niet zijn opgeleid; zij willen alleen weten of een belemmering door een 'specialist' is vastgesteld. Een ander deel van de betrokkenen wil ook de vermoedens weten teneinde deze gericht te kunnen laten onderzoeken. Juist ook hierover zijn afspraken tussen scholen van groot belang.

In de praktijk gaan VO-scholen verschillend om met warme overdracht:

- Sommige scholen hechten er sterk aan om over alle leerlingen die zich aanmelden een gesprek te voeren met de groepsleerkracht van de vorige school.
- Op andere VO-scholen worden, om de tijdsinvestering te beperken, alleen gesprekken gevoerd met leerkrachten van scholen waarvan een aanzienlijke groep leerlingen (bijvoorbeeld minimaal vijf) zich aanmeldt.
- Een laatste groep scholen bepaalt op basis van de informatie in het (koude) onderwijskundig rapport waarvoor verdere (warme) overdracht waardevol is. Hierbij vullen koude en warme overdracht elkaar aan.

Die laatste variant -warme overdracht als aanvulling op de koude overdracht - heeft diverse voordelen. Warme overdracht kan dan namelijk gebruikt worden om de hoeveelheid gegevens die koud worden overgedragen in het onderwijskundig rapport te *beperken*. In plaats van gedragsproblemen of medische gegevens in detail schriftelijk over te dragen, vermeldt het dossier dat aandacht voor bepaalde gegevens door de ontvangende VO-school gewenst is. De ontvangende school neemt dan vervolgens contact op met de basisschool om deze gegevens alsnog warm over te dragen. Per school(bestuur) of per regio/gemeente kan afgesproken worden welke gegevens 'koud' moeten worden overgedragen en welke alleen 'koud' gemeld moeten worden en 'warm' kunnen worden overgedragen.

Warme overdracht: een brede definitie

In de regio Voorne Putten Rozenburg verstaat men onder warme overdracht meer dan de uitwisseling van informatie over individuele leerlingen. Het gaat bij warme overdracht om 'alle contacten tussen het primair onderwijs en voortgezet onderwijs waarbij mensen elkaar ontmoeten en informatie uitwisselen. Denk hierbij aan:

- aansluiting van de zorg bij leerlingen met zorgbehoeften. In het bijzonder voor wat betreft de overdracht van informatie;
- aansluiting voor wat betreft de pedagogische en didactische invulling van het onderwijsaanbod;
- zorg voor de juiste schoolkeuze;
- ondersteuning van leerlingen bij de overstap in het algemeen.

Warme Terugkoppeling

Warme overdracht houdt niet op na start van leerlingen in het VO. Ook de warme terugkoppeling van gegevens kan tot de activiteiten van warme overdracht behoren. Zo bespreken mentoren in Enschede¹ alle eerstejaars leerlingen na een half jaar op het VO met de basisschool docenten. In Amsterdam, Almere en Den Haag organiseren VO-scholen tafeltjesmiddagen waarin de prestaties van leerlingen aan de basisscholen worden teruggekoppeld. Maar ook het welzijn van leerlingen komt tijdens tafeltjesmiddagen ter sprake. De praktijk van warme terugkoppeling wordt door basisschool docenten als waardevol ervaren, juist wanneer het leerlingen betreft die tijdens de basisschoolperiode extra zorg en ondersteuning behoeven. (Oberon, 2010).

Wie levert de informatie aan?

Gegevensoverdracht vanuit het primair onderwijs is voor VO-scholen niet de enige bron van informatie over toekomstige leerlingen; sommige gegevens kunnen ook eenvoudig door het voortgezet onderwijs zelf verzameld worden. Het gaat dan om informatie direct afkomstig van de ouders of van de leerling zelf over bijvoorbeeld de gezinssamenstelling, en talenten en hobby's van leerlingen. Het zelf verzamelen van gegevens heeft bovendien diverse voordelen. VO scholen weten hiermee zeker dat gegevens (over bijvoorbeeld de gezinssamenstelling) actueel zijn. Bovendien wordt het PO voor een

deel ontlast bij het opstellen van overdrachtdossiers. Een nadeel is dat VO-scholen hierbij afhankelijk zijn van ouders die het belang niet altijd (onder)kennen.

Het zou goed zijn als VO- en PO-scholen voor alle gegevens die het VO wil ontvangen, zouden afspreken wie deze informatie aanlevert en op welke wijze. Dit scheidt duidelijkheid en voorkomt dubbel werk (en de daarmee gepaard gaande frustratie). Het eerder gepresenteerde schema biedt handvatten voor dergelijke afspraken. Hieronder hebben wij het schema aangevuld met de kolom "Aanlevering door het PO?". Voor elk gegeven staat een mogelijke uitkomst bij de vraag of de gegevens door het PO moeten worden aangeleverd.¹¹

Categorie	Enkele voorbeelden van gegevens	Aanlevering door PO?
1) Cognitieve prestaties en capaciteiten	• Advies Voortgezet Onderwijs • Ontwikkelingsperspectief • Tweede gegeven (Cito-eindtoets, LOVS, NIO) • Positie ten opzichte van de referentieniveaus Taal & Rekenen	Ja, voor alle leerlingen Ja, voor leerlingen S(B)O Ja, overleg PO/VO welk tweede gegeven Ja, voor alle leerlingen
2) Onderwijshistorie	• Schoolloopbaan PO/ S(B)O (vertraagd/versneld) • Schoolwisselingen • Verzuim	Ja, waar bijzonderheden zijn Ja, waar bijzonderheden zijn Ja, waar bijzonderheden zijn
3) Sociaal-emotionele ontwikkeling	• Resultaten persoonlijkheidsvragenlijst/ gedragsbeoordelingslijst • Gedragsbeoordeling door leerkracht	Ja, instrument bij voorkeur COTAN-gekeurd In overleg PO/VO; bij voorkeur intersubjectief¹²
4) Beperkingen, behandeling en begeleiding	• Belemmering in relatie tot onderwijsprestaties en -deelname • Gediagnosticeerde beperking in relatie tot onderwijsprestaties en -deelname	In overleg PO/VO ; bepaal 'warm'/'koud' Ja, waar bijzonderheden zijn; bepaal 'warm'/'koud'
5) Gedrag en houding	• Leermotivatie • Werkhouding • Gedrag in de klas	In overleg PO/VO; bepaal 'warm'/'koud' In overleg PO/VO; bepaal 'warm'/'koud' In overleg PO/VO; bepaal 'warm'/'koud'
6) Achtergrondkenmerken	• Gezinssamenstelling / thuissituatie • Talenten en interesses van leerling • Ingrijpende gebeurtenissen in relatie tot prestaties/gedrag	Nee, via ouders Nee, via ouders/leerling In overleg PO/VO; bepaal 'warm'/'koud'

VO-scholen vinden van sommige gegevens dat ze die voor alle leerlingen vanuit de basisschool zouden moeten ontvangen; van andere gegevens zou dat alleen wenselijk zijn daar waar er bijzonderheden zijn. Voor de meeste gegevens kan de keuze of de gegevens vanuit het PO moeten komen, het best worden gemaakt in overleg tussen de PO- en VO-scholen. In een dergelijk overleg kan ook worden besproken of de informatie in het dossier zelf worden overgedragen ('koud') , of dat er alleen melding wordt gemaakt dat 'warme' overdracht wenselijk is. Andere gegevens kunnen het best direct van de ouders of leerlingen worden verkregen.

¹¹ De invulling van dit schema is ingegeven door gesprekken die wij hebben gevoerd met betrokkenen op PO- en VO-scholen en POVO-coördinatoren. Het schema dient als voorbeeld, niet als noodzakelijke uitkomst van het lokale overleg.

¹² De waarde van een leerkrachtbeoordeling kan worden vergroot door deze samen met de vorige leerkrachten op te stellen. Dit vergroot de betrouwbaarheid.

3.3 Schep voorwaarden om de informatie goed te kunnen gebruiken

In deze slotparagraaf beschrijven we voorwaarden om de informatie die VO-scholen ontvangen goed te gebruiken. We beginnen met een algemene voorwaarde: het kennismaken van de verschillen in context tussen het PO en VO. Ook gaan we in op een aantal aanvullende voorwaarden die afhankelijk zijn van het doel dat men met de overdracht nastreeft.

Kennismaken van elkaars context

Het primair en voortgezet onderwijs zijn in veel opzichten sterk van elkaar verschillende werelden. Beide systemen hebben een van elkaar verschillend curriculum, organisatiestructuur en begeleidingsstructuur. Basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs verschillen ook aanzienlijk in cultuur, docenten, schaalgrootte etc. Deze verschillen hoeven niet onnodig geproblematiseerd te worden, maar ze kunnen een goede aansluiting van leerlingen tussen het primair en voortgezet onderwijs wel bemoeilijken.

Kennismaken van deze verschillen vormt het startpunt om de aansluiting tussen de werelden van het PO en VO te verbeteren. Wanneer er meer contact en kennis is over elkaars organisaties, is de kans groter dat juist die gegevens worden overgedragen die door de aanleverende en ontvangende partij als relevant en zinvol worden beschouwd. Op verschillende plaatsen in het land zijn initiatieven ontwikkeld of in ontwikkeling waarin het contact tussen het PO en VO voorop staat. Docenten uit het PO en VO kunnen bijvoorbeeld informatie uitwisselen over hun (onderwijs)praktijk tijdens onderwijsmarkten of themamiddagen rondom de overgang PO-VO. Tevens bieden verschillende VO-scholen basisschooldocenten de mogelijkheid om een ochtend mee te lopen op het voortgezet onderwijs, of andersom. Om dergelijke bezoeken te structureren kan gebruik gemaakt worden van een kijkwijzer (zie kader).

PO-VO in Almere: Ontmoeten & bijdragen

De gezamenlijke schoolbesturen voor PO en VO en de gemeente Almere hebben in 2010 gezamenlijk onderzoek laten uitvoeren naar de overgang van PO naar VO in Almere. Eén van de belangrijkste aanbevelingen van het onderzoek is dat het PO en VO veel van elkaar kunnen leren en dat het goed is om elkaar beter te leren kennen. Op 24 november hebben de gezamenlijke schoolbesturen en de gemeente Almere daarom de conferentie 'Ontmoeten & bijdragen' georganiseerd. Aan de conferentie namen ruim 150 leerkrachten, schoolleiders en bestuurders van het primair en voortgezet onderwijs in Almere deel. In subgroepjes gingen de deelnemers uiteen om de knelpunten in de overgang PO/VO te bespreken en hebben zij actiepunten benoemd. De conferentie beoogde, naast aanknopingspunten voor concrete acties, ook te zorgen voor een kennismaking tussen betrokkenen van het PO en VO.

Kijkwijzer: leidraad bij collegiale uitwisseling

Om collegiale uitwisseling richting te geven, kan gebruikt gemaakt worden van de methodiek van de kijkwijzer: een lijst met aandachtspunten en vragen die te gebruiken is bij schoolbezoeken. Door vooraf een aantal vragen te formuleren, bijvoorbeeld op het gebied van pedagogisch-didactische klimaat, de organisatiestructuur of de begeleiding van leerlingen, kunnen docenten meer uit het bezoek halen. De kijkwijzer kan opgesteld worden door de plaatselijke PO-VO stuurgroep.

Ook uitgebreidere vormen van kennismaking en uitwisseling zijn denkbaar, waarbij VO-docenten lesgeven in het PO (zie kader) of waarbij PO-docenten en VO-docenten gezamenlijk werken aan doorlopende leerlijnen voor taal en rekenen.

Gastlessen docenten VO in PO

In het kader van het project Onderwijstijdverlenging zijn de basisschool Zalplaat en het PENTA college CSG Hoogvliet mavo een samenwerkingsverband aangegaan. Leerlingen van groep 7 en 8 krijgen extra lessen taal en rekenen van docenten Nederlands en wiskunde van het voortgezet onderwijs. De leerlingen van groep 7 krijgen deze lessen op hun eigen basisschool, maar de leerlingen van groep 8 gaan voor deze lessen naar het voortgezet onderwijs.. Voor hen is het daarom ook een kijkje in de wereld van het voortgezet onderwijs. Al gaan niet alle leerlingen door naar deze school, toch doen zij ervaringen op die ook op andere scholen van betekenis zijn. En voor de docenten heeft het project als meerwaarde dat zij elkaar spreken over het onderwijs en elkaars scholen bezoeken. Zo leren zij meer over de andere schoolcultuur dan die van hun eigen school.

Collegiale uitwisseling kan daarnaast toegespitst zijn op de begeleiding van leerlingen met speciale behoeften. We kunnen hierbij denken aan uitwisseling en afstemming tussen IB-ers in het PO en (zorg)coördinatoren in het VO.

Initiatieven met als doel de kloof tussen het PO en VO te overbruggen kunnen daarnaast ook gericht zijn op de toekomstige VO-leerlingen. Gastlessen door VO-docenten, het volgen van lessen in het VO of 'wendagen' geven leerlingen een kijkje in de wereld van het voortgezet onderwijs.

Aanvullende voorwaarden per doel

Zoals we in paragraaf 3.1. al beschreven, is een goed op de situatie toegespitste overdracht van informatie een belangrijk middel in het verbeteren van de overstap van het primair naar voortgezet onderwijs. Wanneer scholen leerlinggegevens met een bepaald doel willen gebruiken, stelt dit ook eisen aan de het type, de hoeveelheid en de gedetailleerdheid van de informatie.

Om de afzonderlijke doelen, (goede selectie en plaatsing, toewijzen van zorg en begeleiding, opbrengstgericht werken, en doorlopende leerlijnen) te verwezenlijken, gelden voor ieder nog een aantal aanvullende voorwaarden. Hieronder noemen we voor elk van de eerder genoemde doelen van informatieoverdracht relevante factoren.

Aanvullende voorwaarden voor informatiegebruik in het kader van goede selectie en plaatsing

Om een goede selectie en plaatsing van leerlingen te bereiken, is het van belang dat het schooladvies, dat de leerling vanuit de basisschool krijgt, goed is. Voor de meeste VO-scholen is het schooladvies van het PO namelijk het belangrijkste criterium op een leerling op een bepaald niveau te plaatsen. Het is daarom van belang dat de betrokkenen bij het advies van de basisschool (doorgaans de groepsleerkracht(en), intern begeleider en/of de schoolleider) een goed beeld hebben van de nieuwe situatie waarin hun leerlingen terecht komen. Dit heeft zowel betrekking op de eisen die de nieuwe school stelt op het gebied van kennis en vaardigheden, maar ook op de zelfstandigheid en de zorg en begeleiding die de nieuwe school kan bieden. Een basisschoolleerkracht moet voor een leerling niet alleen kunnen inschatten dat hij goed op zijn plek zal zijn op de basisberoepsgerichte leerweg van het VMBO (en minder goed op de kaderberoepsgerichte leerweg), maar ook hoe die leerling zal functioneren in een veel grootschaligere school met veel minder sociale controle. Kennis van de context van het VO is hiervoor essentieel. Op diverse plekken in het land zien we kansrijke initiatieven om de contacten tussen het PO en VO te verbeteren met precies dit doel. Ook het verzorgen van een heldere terugkoppeling van de schoolvorderingen van leerlingen draagt hier aan bij. Scholen kunnen dan de kwaliteit van hun advies achteraf toetsen en hier lessen uit trekken voor de toekomst.

Het succes van de plaatsingswijzer; Christelijke Onderwijsgroep (COG) Drenthe

De Christelijke Onderwijsgroep (COG) Drenthe gebruikt sinds twee jaar de plaatsingswijzer als instrument om een goede advisering voor het voortgezet onderwijs op te kunnen stellen. De plaatsingswijzer is gebaseerd op de onafhankelijke toetsen in het Leerlingvolgsysteem van Cito. In de plaatsingswijzer worden de resultaten vanaf minimaal groep 6 in kaart gebracht. De scores zijn in de plaatsingswijzer vertaald naar advies voor een brugklasniveau. Daarnaast wordt binnen het brugklasniveau een profiel aan de leerling toegekend. Zo vallen leerlingen met scores die altijd overeenkomen met een bepaald brugklasniveau binnen het zogenaamde streefprofiel. Leerlingen waarvan de scores zeer wisselend zijn, vallen onder het twijfelprofiel.

De eerste ervaringen met de plaatsingswijzer zijn positief, aldus Ger de Vos van de Christelijke Scholengemeenschap Drenthe. De plaatsingswijzer heeft de discussies tussen ouders en leerkrachten over de uitslag van de Cito-eindtoets een heel stuk teruggedrongen. Het VO is tevens blij met de komst van de plaatsingswijzer. Adviezen van de basisschool zijn nu beter onderbouwd, omdat niet alleen de Cito-eindtoets maar ook andere LOVS-toetsen meegenomen worden in het advies. De plaatsingswijzer geeft zo een beter beeld van de capaciteiten van een leerling en wordt daarom gebruikt voor de plaatsing van leerlingen op het juiste brugklasniveau.

Terugkoppeling van onderwijsprestaties: het Twents Carmel college

Het Twents Carmel College werkt sinds 10 jaar met een volledige overdracht van het basisschooldossier vanuit de 40 toeleverende basisscholen in de regio. Als 'tegenprestatie' koppelt de school veel gegevens terug aan de basisschool. Het gaat hier om de rapportcijfers van het kerst- paas- en eindrapport in leerjaar 1 en het eindrapport in leerjaar 2. Indien van toepassing koppelt de school gegevens over de opstroom en afstroom tot en met de start in leerjaar 3 terug.

Bij de overdracht van leerlinggegevens probeert het Carmel College 'in de keten te denken'. In plaats van te focussen op wat overgedragen *moet* worden, probeert men elkaar te helpen om zicht te hebben en te houden op de kwaliteit van het onderwijs. Met de teruggekoppelde gegevens wil de VO-school de basisscholen inzicht geven in de schoolloopbaan van hun oud-leerlingen, de voorspellende waarde van hun adviezen en de voorspellende waarde van de Cito-scores. De terugkoppeling lijkt haar vruchten af te werpen. Zo is de kwaliteit van de adviezen in de loop der jaren steeds beter geworden, aldus Corné Luijkx van het Twents Carmel College, met als positief gevolg dat minder leerlingen van onderwijsniveau wisselen.

Aanvullende voorwaarden voor informatiegebruik in het kader van het toewijzen van zorg en begeleiding

Net als voor een goede selectie en plaatsing is het voor het toewijzen van zorg en begeleiding een aanvullende voorwaarde dat de betrokkenen bij de overdracht vanuit de basisschool goed zicht hebben op de nieuwe situatie waarin hun leerlingen terecht komen. Hierbij is het vooral van belang dat men weet welke leerlingzorg de vervolgschool kan bieden. Door het kleinschalige karakter van veel basisscholen is de leerlingzorg er vaak veel informeler dan op een grote VO-school. Het leerkrachtteam van de basisschool kent de leerling doorgaans goed en weet wat nodig is om de leerling normaal mee te kunnen laten 'draaien' in de klas. De informele zorg die leerkrachten aan leerlingen bieden wordt daardoor ook niet altijd goed gedocumenteerd.¹³ Een risico is dat de zorg daardoor ook wordt *ondergerapporteerd* aan het VO. Het VO weet dan aan de start van het schooljaar niet dat de leerlingen gebaat is bij bepaalde extra zorg en begeleiding. De start van de leerlingzorg op het VO kan daardoor onnodig worden vertraagd.

¹³ In tegenstelling tot de formele zorg die de leerling via de leerlinggebonden financiering ('rugzakje') krijgt.

Aanvullende voorwaarden voor informatiegebruik in het kader van opbrengstgericht werken

Het feit dat een school bij aanvang van de brugklas beschikt over LOVS-gegevens en/of scores van leerlingen ten opzichte van de referentieniveaus wil nog niet zeggen dat de school daarmee automatisch opbrengstgericht kan werken. Uit onderzoek¹⁴ komen enkele belangrijke voorwaarden voor opbrengstgericht werken naar voren.

1. Schoolleiders en leerkrachten moeten 'data onderlegd' zijn. Zij moeten data kunnen analyseren, verwerken, interpreteren en benutten; dit vergt onder meer dat ze data kunnen omzetten in betekenisvolle kennis voor de school. Het is belangrijk dat docenten getraind worden om de leerresultaten van leerlingen/klassen goed te kunnen analyseren. Het feit dat het in het VO ontbreekt aan de functie van intern begeleider - die in het PO een sleutelrol speelt in het opbrengstgericht werken – is drempelverhogend.
2. Er moet een schoolklimaat zijn waarin op een open, veilige manier over leeropbrengsten en werkwijzen gesproken kan worden; scholen moeten in staat zijn 'leerconversaties' te houden. Docenten moeten een gevoel van veiligheid ervaren om de resultaten van hun werkzaamheden te kunnen bespreken zonder hier direct op afgerekend te worden.
3. Opbrengstgericht werken moet ook daadwerkelijk geïmplementeerd en afgedwongen worden in de onderwijspraktijk. Het schoolbestuur moet op onderwijsresultaten gericht zijn. Een bestuur dat inzicht wil in de resultaten van de leerlingen draagt er toe bij dat scholen data daarover gaan verzamelen en ook zelf willen analyseren.

Als aan die randvoorwaarden is voldaan, kan de informatie die vanuit het PO is overgedragen ten volle worden benut.

Aanvullende voorwaarden voor informatiegebruik in het kader van doorlopende leerlijnen

Om tussen het PO en VO een doorgaande leerlijn te realiseren, volstaat het niet om te weten welk niveau elke leerling heeft behaald aan het einde van het PO en om de lesstofinhoud te kennen van de 'vakken' die de leerlingen op het PO heeft gehad. Een belangrijkste aanvullende voorwaarde is dat er schoolbreed een plan van aanpak moet zijn om leerachterstanden weg te werken. De school moet bijvoorbeeld bepalen of het wegwerken van taalachterstand een taak is voor de docent Nederlands van de leerling, dat leerlingen aparte remediale hulp krijgen of dat alle docenten (ook de docent Aardrijkskunde om een voorbeeld te noemen) hier aan bijdragen.

Remedial teaching gebaseerd op LOVS-scores, Stad en Esch, Meppel/Diever

Bij de aanmelding van leerlingen ontvangt de Regionale scholengemeenschap Stad en Esch een leerlingprofiel dat gebaseerd is op de LOVS-scores uit het basisonderwijs. Wanneer leerlingen op één of meerdere domeinen ondergemiddeld scoren, kan dit aanleiding zijn een leerling remedial teaching te bieden. Domeinen die onderscheiden worden zijn technisch lezen, spellen, begrijpend lezen en rekenen-wiskunde. De remedial teacher, de intern begeleider of de mentor selecteert de leerlingen aan het begin van de brugklas

¹⁴ Ledoux, G., Blok, H., Boogaard & Krüger, M. (2009). *Opbrengstgericht werken; over de waarde van meetgestuurd onderwijs*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

Referentieniveaus en doorlopende leerlijnen: VO-alliantie Nijmegen

Binnen de VO-alliantie Nijmegen wordt gewerkt met een trajectgroep Taal en een trajectgroep Rekenen om de aansluiting tussen het primair en voortgezet onderwijs te verbeteren. Binnen de trajectgroep Taal is speciale aandacht voor het begrijpend lezen, binnen de trajectgroep Rekenen staan verhoudingen en breuken centraal. De referentieniveaus Taal en Rekenen vormen het uitgangspunt voor de beide trajectgroepen. Naast de leden van de trajectgroep worden ook andere docenten betrokken. Zo organiseert men gezamenlijke studiemiddagen voor docenten in het PO en VO .

Onderling vertrouwen tussen scholen is belangrijk en een voorwaarde om op inhoudelijke thema's samen te werken, aldus Marcel Jansen van de Stedelijke Scholengemeenschap Nijmegen. Voordat men een inhoudelijke slag kon gaan maken, is eerst op andere niveaus in de relaties tussen VO- en PO-scholen geïnvesteerd. Voorbeeld zijn de afspraken over de PR, zoals gezamenlijke activiteiten en informatie-uitwisseling en het opstellen van één informatiebrochure voor groep 8 leerlingen in Nijmegen.

4 Stappenplan

De voorgaande aandachtspunten en vraagstukken kunnen worden benut bij het opstellen van een stappenplan om de gegevensoverdracht tussen PO en VO te verbeteren. We geven hierbij een aanzet met daarin een aantal concrete suggesties.

1 Baken de regio af

Een goede overdracht van gegevens vraagt om een regionale aanpak, waarbij VO-scholen en hun toeleverende basisscholen elkaar frequent ontmoeten en met elkaar afspraken maken over welke gegevens moeten worden overgedragen en op welke manier (koud of warm). Het is daarom eerst van belang de grenzen van de regio te bepalen. Het is het meest pragmatisch als dit gebeurt vanuit het gezichtspunt van de VO-scholen. De VO-scholen krijgen immers meestal leerlingen van vele toeleverende basisscholen. Door een ondergrens in te stellen van het aantal - bijvoorbeeld de eis dat minimaal 10 leerlingen van dezelfde basisschool komen - kan het aantal bij dit overleg te betrekken basisscholen ingedikt worden. In sommige gebieden zal de regio vooral samenhangen met de gemeente (grotere steden), in dunner bevolkte gebieden of bij scholen met een specifieke denominatie of profiel zal de regio groter zijn. Een mogelijkheid zijn de grenzen van de samenwerkingsverbanden VO zoals deze in sommige gebieden bestaan.

2 Versterk de onderlinge contacten

De eerst aangewezen partners zijn uiteraard het primair en voortgezet onderwijs zelf. Zorg voor meer kennis over en weer van elkaars werkwijze en aanpak. Ga als basisschoolleerkracht op bezoek bij collega's van het VO en omgekeerd. Om dit bezoek te structureren kan gebruik gemaakt worden van een kijkwijzer. Voor regionale werkgroepen is op de website www.overgangpovo.nl bijvoorbeeld een POVO-kijkwijzer ontwikkeld. In de kijkwijzer wordt de overgang van PO naar VO bekeken vanuit het perspectief van de verschillende spelers en hun onderlinge relaties (primair onderwijs, voortgezet onderwijs, ouders, leerling). Organiseer een gezamenlijke studiemiddag voor docenten in het PO en VO om te spreken over de verbetering van de selectie en plaatsing voor toekomstige VO-leerlingen en de rol die respectievelijk het PO en het VO hierin kunnen spelen.

3 Betrek ook andere partijen

Behalve aan de scholen kan ook gedacht worden aan de gemeente(n) van de toeleverende basisscholen en in sommige gevallen wellicht ook de provincie als bij het overleg te betrekken partij. De LEA (Lokaal Educatieve Agenda) of REA (Regionaal Educatieve Agenda) kan een geschikt podium zijn om het thema gegevensoverdracht met enige regelmaat te agenderen. Kijk voor meer informatie op www.delokaleeducatieveagenda.nl. Maak als scholen dan ook duidelijk wat er van de gemeente wordt verwacht. Ook de MR of ouderraden van scholen zijn waardevolle partners bij het overleg.

4 Bepaal het doel van de overdracht

Voordat scholen gezamenlijk bepalen hoe de informatieoverdracht in een regio er inhoudelijk uit moet komen te zien, is het van belang de vraag te stellen wat men als onderwijsveld met de overdracht wil bereiken. Vier algemene doelen van overdracht zijn: de selectie en plaatsing van leerlingen verbeteren, het snel kunnen toewijzen van zorg en begeleiding, opbrengstgericht werken stimuleren, en doorgaande leerlijnen tussen PO en VO vormgeven.

Het doel heeft consequenties voor de hoeveelheid en de gedetailleerdheid van de informatie die wordt overgedragen en de vormgeving van eventuele aanvullende activiteiten die men vorm wil geven (bijv. collegiale uitwisseling tussen het PO en VO). Het is dus van belang dat scholen het doel van overdracht helder voor ogen hebben, alvorens men afspraken gaat maken over de inhoud van de informatieoverdracht. Bespreek samen met collega's van het PO dan wel VO welke verwachtingen

men heeft over het gebruik van de gegevens door het VO. Maar ook waar men met het oog op ontwikkelingen rondom het ELD en de referentieniveaus in de toekomst graag naar toe wil. Overeenstemming over het doel voorkomt dat informatie te globaal wordt verstrekt om bruikbaar te zijn voor het VO of juist dat veel inspanningen van het PO verloren gaan.

5 Stel de inhoud van de benodigde gegevensset vast

Aan de hand van het eerder getoonde schema kan met elkaar besproken worden wat moet worden overgedragen en voor welk type leerling. Het gaat dan dus om afspraken op het gebied van gegevens die te maken hebben met cognitieve prestaties, onderwijshistorie, sociaal-emotionele ontwikkeling, beperking/behandeling/begeleiding, gedrag en houding en achtergrondkenmerken. Bekijk per categorie welke gegevens wenselijk zijn om te hebben en ga na of je dit voor alle leerlingen nodig hebt of alleen voor leerlingen met een bijzondere onderwijsbehoefte. Maak als voortgezet onderwijs aan het primair onderwijs duidelijk wat het doel van de gegevensverzameling is en hoe dit doorwerkt in het beleid. Bespreek met elkaar welke gegevens het voortgezet onderwijs van het primair onderwijs nodig heeft en welke gegevens men als VO-school liever zelf wil verzamelen. De neiging om zoveel mogelijk gegevens over te dragen is groot met als risico dat er weinig mee wordt gedaan (hetgeen tot frustratie kan leiden bij de PO-scholen)

6 Verzamel de afgesproken gegevens 'koud' of 'warm'

Als duidelijk is welke gegevens wenselijk zijn om over te dragen en wie dat gaat doen, kan gekeken worden in welke vorm: warm of koud. Objectieve gegevens als toetscores zijn uiteraard het meest voor de hand liggend om koud over te dragen, terwijl meer subjectieve/privacygevoelige gegevens als gedrag en sociaal-emotionele ontwikkeling zich eerder voor een warme aanpak lenen. Denk bij het verzamelen van gegevens over nieuwe leerlingen ook aan andere kanalen dan de basisschool; verzamel de gegevens bijvoorbeeld zelf via de ouders of laat leerlingen een kennismakingswerkstuk maken. Bedenk als VO-school welke personen op de hoogte gesteld moeten worden van het leerlingendossier om een goede plaatsing van leerlingen te kunnen realiseren. Is dit alleen de onderbouwcoördinator en/of de mentor? Of worden de vakdocenten ook op de hoogte gesteld?

7 Maak afspraken over monitoring en evaluatie

Organiseer regelmatig binnen het overleg een moment om na te gaan of de gemaakte afspraken corresponderen met de gewenste situatie. Zijn de over te dragen gegevens nog steeds de juiste? Koppel regelmatig terug over oud-leerlingen en analyseer welke gegevens je als VO-school achteraf wel had willen hebben. Daar worden de gegevens relevanter van. Inventariseer hoe de terugkoppeling van de prestaties en het welzijn van leerlingen er volgens de betrokkenen uit zou moeten zien. Ook bij de terugkoppeling van leerresultaten kan de afweging gemaakt worden tussen een warme en koude variant van overdracht.